ماهیت و ساختار حقوقی تأسیس شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان

- بهاره تنهاپیرزاده[۱]
- سید محمد مهدی قبولی درافشان[۲]
- سعید محسنی[۳]

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۶/۲۸

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۸/۰۹

چکیده:

به موجب قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات، شرکت‌های دانش‌بنیان به منظور هم‌افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش‌محور، تحقق اهداف علمی و تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه در حوزه فناوری برتر و با ارزش افزوده فراوان تشکیل می‌گردند. در خصوص این شرکت‌ها و مؤسسات، ابهامات و سؤالات متعددی وجود دارد. در این راستا، تبیین ماهیت و چارچوب حقوقی این نوع شرکت‌ها شایسته است. در واقع باید دید که این شرکت‌ها در قالب کدام‌یک از شرکت‌های خصوصی موضوع ماده ۲۰ قانون تجارت جای می‌گیرند؟ با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش، دانش‌بنیان بودن وصف عملکردی شرکت است و ارتباطی به نوع شرکت ندارد. بنابراین هر شرکتی که دانش، جوهره و شالوده آن را تشکیل دهد، صرف نظر از نوع آن و البته با رعایت مقررات مربوط به تشکیل این دسته از اشخاص حقوقی، دانش‌بنیان تلقی می‌شود. با این همه شرکت سهامی خاص، شرکت با مسؤولیت محدود و شرکت تعاونی مناسب‌ترین ساختار حقوقی برای تشکیل شرکت‌های دانش‌بنیان هستند. به علاوه امکان تشکیل نهاد حقوقی مزبور در قالب مؤسسات غیرتجاری دانش‌بنیان نیز برقرار است.

واژگان کلیدی: شرکت دانش‌بنیان، مؤسسه دانش‌بنیان، ماهیت حقوقی، ساختار تأسیس.

۱- کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده مسئول
رایانامه: tanha_bahare@ymail.com

۲- دانشیار و عضو هیأت علمی گروه حقوق، دانشگاه فردوسی مشهد

۳- دانشیار و عضو هیأت علمی گروه حقوق، دانشگاه فردوسی مشهد

۱-مقدمه

در شرایطی که تحریم و التهاب اقتصادی دامن‌گیر کشور شده است، اتکا به اقتصاد ثروت‌محور که مبتنی بر فروش مواد خام و منابع اولیه کشور است، به بهبود وضعیت کمکی نخواهد کرد. امروزه پایدارترین رشد اقتصادی، اقتصاد دانش‌محور است و شرکت‌های دانش‌بنیان نقش کلیدی در توسعه پایدار و رشد اقتصادی جهان ایفا می‌کنند؛ در واقع اگر اقتصاد «دانش‌بنیاد» باشد، تحریم‌ها نه تنها آسیبی به اقتصاد کشور وارد نمی‌سازد بلکه موجب کاهش واردات محصولات خارجی و در نهایت ایجاد شرایط مناسب برای بومی‌سازی فناوری در کشور و تولید محصولات وارادتی مورد نیاز خواهد شد.

در همین راستا، قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات در سال ۱۳۸۹ به تصویب رسید. به موجب ماده یک این قانون، شرکت‌های دانش‌بنیان به منظور هم‌افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش‌محور، تحقق اهداف علمی و تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه در حوزه فناوری برتر تشکیل می‌گردند. با تصویب این قانون و با تأکید دولت و مقام معظم رهبری در خصوص جهاد اقتصادی و اقتصاد مقاومتی، توجه به مؤسسات دانش‌بنیان افزایش یافته است و امروزه حجم گسترده‌ای از مطالعات، در حوزه‌های اقتصاد و مدیریت به این شرکت‌ها و مؤسسات اختصاص یافته است. لیکن از حیث حقوقی سؤالات متعددی در خصوص ماهیت و چارچوب حقوقی تأسیس این شرکت‌ها مطرح است که باید به آن پاسخ گفت. بدیهی است فقدان سابقه پژوهشی در زمینه مورد بحث، تلاش برای پاسخ به سؤالات مطرح در این زمینه را با مشکل روبه‌رو می‌سازد، لیکن می‌تواند از اولین تلاش‌های حقوقی در ادبیات موضوع به شمار آید. در این راستا این تحقیق در صدد است، از سویی به بررسی ماهیت این نهاد حقوقی پرداخته (مبحث نخست) و از سوی دیگر تبیین نماید که شرکت‌های دانش‌بنیان در قالب کدام‌یک از شرکت‌های شناخته شده در قانون تجارت یا مؤسسات غیر تجاری می‌تواند تشکیل گردد (مبحث دوم). البته مناسب است قبل از پردازش مسائل مزبور، مفاهیم مرتبط در این حوزه تبیین گردد (مبحث مقدماتی).

❑ ۲-مفهوم‌شناسی

طبیعی است شناخت ماهیت «شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان» در وهله نخست نیازمند تبیین مفردات به‌کار رفته در اصطلاح مزبور است. بنابراین ابتدا به تبیین مفهوم شرکت، پرداخته (بند نخست)، سپس از مفهوم مؤسسه سخن گفته (بند دوم) و در نهایت مقصود از دانش‌بنیان مشخص خواهد شد (بند سوم).

۲-۱- مفهوم شرکت

شرکت در لغت به معنای انباز گشتن، همدست شدن و نیز اتحاد چند کس برای غرض یا نفعی عام یا خاص را گویند [۱]. اصطلاح شرکت، دارای معانی متعدد است؛ در یک مفهوم، شرکت عبارت از حالت اشاعه است که غالباً در بحث مالکیت مطرح می‌شود. ماده ۵۷۱ قانون مدنی نیز در همین

خصوص می‌گوید: «شرکت، عبارت است از اجتماع حقوق مالکین متعدد در شیء واحد به نحو اشاعه». در این ماده، قانون‌گذار با الهام از فقه امامیه اثر اصلی شرکت را اشاعه در مالکیت شرکا معرفی می‌کند [۲]. در مفهوم دیگر، شرکت نوعی قرارداد به شمار می‌آید؛ در کتب فقهی و حقوقی در خصوص مفهوم شرکت عقدی نظرات مختلفی ارائه شده است به طوری‌که شرکت عقدی به معنای شرکت حاصل از عقد، اداره مال مشاع و نیز به عنوان عقد مستقل به کار رفته است. به نظر می‌رسد مفهوم شرکت عقدی را نباید منحصر به عمل حقوقی که حالت اشاعه ایجاد می‌کند، دانست بلکه باید آن را شامل قراردادی هم که اذن به تصرف در اموال مشاع ایجاد می‌نماید، بدانیم [۳].

با تدقیق در اندیشه‌های فقها و حقوقدانان، می‌توان سه مفهوم متفاوت از عقد شرکت برداشت کرد: عقد شرکت معاوضی، عقد شرکت اذنی، عقد شرکت تجاری. شرکت معاوضی عقدی نامعین است که مشمول ماده ۱۰ قانون مدنی است. شرکت اذنی، شرکتی است که به موجب آن، اذن در تصرف در اموال مشاع ایجاد می‌شود؛ مواد ۵۷۷ تا ۵۸۰ قانون مدنی که از اذن به عنوان حاصل توافق طرفین و نیز شرایط و موارد از بین رفتن آن سخن می‌گویند به خوبی بیانگر این مطلب است که مقصود قانون‌گذار، شرکت در این مفهوم بوده است. شرکت تجاری نیز مفهوم دیگری از عقد شرکت است که زاده حقوق جدید است و وجه تمایز آن از سایر شرکت‌ها، شخصیت حقوقی مستقل شرکت از شرکای آن است [۳].

۲-۲- مفهوم مؤسسه

در مقابل شرکت‌های تجاری، مؤسسات غیرتجاری وجود دارند که توسط گروهی از افراد برای مقاصد غیرتجاری تشکیل می‌شوند. ذکر این نکته خالی از فایده نیست که مقصود از «مقاصد غیرتجاری»، آن است که موضوع و رشته فعالیت مؤسسه غیرتجارتی باشد نه این‌که فعالیت با نیت و غرض غیرتجاری صورت گیرد. این تشکیلات و مؤسسات قبل از ثبت شخصیت حقوقی ندارند و هنگامی شخصیت می‌یابند که تشریفات ثبت آن‌ها (ماده ۳ آیین‌نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و مؤسسات غیرتجاری مصوب ۱۳۳۷) انجام شده باشد [۴]. به موجب آیین‌نامه فوق، این مؤسسات به دو دسته انتفاعی و غیرانتفاعی تقسیم می‌شوند؛ مقصود از مؤسسات انتفاعی، اشخاص حقوقی هستند که با هدف جلب منافع و تقسیم سود بین اعضای خود اقدام به امور خدماتی می‌نمایند. در مقابل، مؤسساتی که مقصود از تشکیل آن‌ها جلب منافع مادی یا تقسیم آن بین اعضا نباشد، غیرانتفاعی محسوب می‌شوند.

در خصوص تفاوت شرکت تجاری و مؤسسه غیرتجاری باید گفت که از سویی تشریفات تشکیل شرکت‌های تجاری و مؤسسات غیر تجاری تفاوت‌هایی دارد. در این راستا تشکیل مؤسسات غیرتجاری نیازمند ثبت در دفتر مخصوص است (ماده ۵۸۴ قانون تجارت) لیکن شرکت‌های تجاری (جز شرکت سهامی خاص و شرکت تعاونی) قبل از ثبت تشکیل می‌گردند. از سوی دیگر شرکت‌های تجاری به دلیل تاجر بودن ملزم به رعایت الزامات مربوط به تجار از جمله نگاهداری دفاتر بازرگانی هستند. همچنین شرکت‌های تجاری به دلیل دارا بودن وصف تاجر مشمول مقررات ورشکستگی

قرار می‌گیرند در حالی‌که مؤسسات غیر تجاری فاقد وصف تاجر بوده و ورشکسته نمی‌شوند. به‌علاوه برخلاف شرکت‌های تجاری که اصولاً بر اساس تبصره ۴ ماده واحده قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۱۱، عضویت کارمندان دولت در هیأت مدیره یا مدیریت عاملی آن ممنوع است، در مؤسسات غیرتجاری امکان عضویت کارمندان دولت در ارکان مختلف آن مجاز است [۵].

۲-۳- مفهوم دانش

دانش اسم مصدر از دانستن، به معنی علم، فضل و دانایی است [۱]. مطالعه دانش از دیرباز مورد توجه بسیاری از فلاسفه و دانشمندان شرق و غرب قرار گرفته است لیکن در زمینه‌هایی نظیر اقتصاد، توجه به دانش تازگی دارد. در واقع وضعیت کنونی جهان و گرایش بسیاری از کشورها به اقتصاد دانایی‌محور موجب گشته تا تعریف دانش، اقسام آن و نیز مسأله مدیریت دانش مورد توجه اقتصاددانان قرار گیرد. تا جایی‌که می‌توان گفت مدیریت کارآمد دانش، به لبه رقابت سازمان‌های اقتصادی تبدیل شده است [۶].

تعاریف مختلفی از مفهوم دانش ارائه شده است از جمله این‌که دانش شامل حقایق، باورها، دیدگاه‌ها و مفاهیم، قضاوت‌ها و انتظارات، روش‌ها و دانستن «چگونه‌ها» می‌باشد [۷]. برخی [۸] نیز دانش را مجموعه‌ای از قوانین و حقایق می‌دانند که خبرگان ممکن است طی سال‌ها تجربه کسب کرده باشند.

همان‌گونه که می‌دانیم تعریف یک چیز در صورتی بیانگر ماهیت آن است که جامع و مانع باشد. چند وجهی بودن دانش موجب شده تا ارائه تعریفی که جامع تمام دیدگاه‌های مختلف باشد، قدری دشوار شود. در این میان برخی [۶] برای مطالعه مفهوم دانش به ارائه معیاری می‌پردازند که در آن با عنایت به خاستگاه دانش، فرآیند و نیز خروجی آن در صدد ارائه تعریف جامعی از دانش هستند. از این رو دانش را مجموعه‌ای قابل بازیابی از اطلاعات تأیید شده معرفی می‌کنند.

❑ ۳-ماهیت شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان

برای تبیین ماهیت شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان، از سویی باید مفهوم شرکت و مؤسسه دانش‌بنیان مورد تبیین قرار گرفته (بند نخست) و از سوی دیگر، لازم است ویژگی‌ها (بند دوم) و انواع مختلف آن (بند سوم) مورد شناسایی قرار گیرد.

۳-۱- تعریف شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان

این گفتار بر آن است تا به بررسی تعریف شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان پرداخته و اشاره‌ای مختصر به ویژگی‌ها و انواع این شرکت‌ها داشته باشد.

برخی از اقتصاددانان [۹] معتقدند شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان یا فناوری‌محور، در واقع

عبارت جدیدی است که برای شرکت‌های کوچک و متوسط[4] اقتصادی به کار گرفته شده است؛ به طوری‌که هنوز بسیاری از کشورها تعریف روشنی از این اصطلاح ارائه نکرده‌اند. ایشان بر این باورند که در یک محیط نوآوری و خلاقیت، شرکت‌ها و مؤسسات کوچک و متوسط را می‌توان از مؤلفه‌های مهم در رشد و توسعه اقتصادی دانش‌بنیان به شمار آورد؛ چرا که این صنایع از قابلیت انعطاف قابل توجهی برخوردارند و با اهداف و فلسفه تأسیس پارک‌های علم و فناوری که از جمله آن، تهیه امکانات فعالیت برای صنایع کوچک جهت ورود به محدوده فعالیت‌های دانش‌مدار و با فناوری می‌باشد، همراستا هستند.

در تحقیق دیگری آمده است، شرکت دانش‌بنیان را باید شرکتی دانست که به خلق یا کسب دانش پرداخته و با به کارگیری دانش خود را از سایر شرکت‌ها متمایز می‌سازد. توجه به این نکته ضروری است که شرکت دانش‌بنیان لزوماً ایجادکننده تکنولوژی نیست، بلکه می‌تواند نقش یک استفاده‌کننده ماهر از دانش را نیز ایفا کند. زیرا شرکت دانش‌محور، شخصیت حقوقی است که در صدد است با به کارگیری دانش، امتیاز رقابتی کسب نماید [۱۰].

در خصوص مؤسسات دانش‌بنیان نیز تعاریفی ارائه شده است. برخی از نویسندگان [۱۱] این واژه را برای مؤسساتی به کار می‌برند که از دارایی دانشی خود به عنوان منبع اصلی و مزیت رقابتی استفاده می‌کنند. عده‌ای نیز مشخصات مؤسسات دانش‌بنیان را چنین برشمرده‌اند: «مؤسساتی که نسبت نیروهای متخصص به کل کارکنان آن‌ها زیاد بوده و تغییرات فناوری در این مؤسسات زیادتر از تغییرات صنایع سنتی است. ضمن این‌که رشد و توسعه در این مؤسسات عمدتاً متکی بر توسعه فناوری است و مزیت رقابتی آن‌ها را نوآوری و فناوری تشکیل می‌دهد. از همین رو این مؤسسات با ورود به بازارهای جدید با سرعتی باور نکردنی به تسخیر بازار می‌پردازند» [۱۲].

در همین راستا برخی از مراکز مهم علمی چون سازمان همکاری اقتصادی و توسعه[5] نیز به تعریف این تأسیس حقوقی پرداخته‌اند: «آن دسته از گروه‌های انسانی تحصیل‌کرده در مراکز علمی، پژوهشی و تحقیقاتی که در این مراکز علاوه بر فراگیری علوم نظری و تئوری‌های علمی، روش‌های تبدیل علوم آموخته به فعالیت‌های درآمدزا و تولیدکننده ارزش را فرا می‌گیرند». ماده یک قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان نیز چنین بیان می‌کند: «شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان، شرکت یا مؤسسه خصوصی یا تعاونی است که به منظور هم‌افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش‌محور، تحقق اهداف علمی و تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه در حوزه فناوری برتر و با ارزش افزوده فراوان تشکیل می‌شود».

۳-۲- ویژگی‌های شرکت‌های دانش‌بنیان

در مورد ویژگی‌های شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان باید گفت، از سویی این شرکت‌ها و مؤسسات مبتنی بر ایده‌محوری بوده (بند الف) و از سوی دیگر قابلیت تجاری ایده برای آن‌ها دارای اهمیت

4 . Small & Medium Enterprises (SMEs)

5 . Organization for Economic Co-operation Development (OECD)

می‌باشد (بند ب). همچنین رقابت‌پذیری شرکت‌ها و مؤسسات مزبور از خصایص مهم آن‌ها به شمار می‌آید (بند ج).

الف- ایده محوری

فرآیند توسعه فناوری اصولاً با «خلق ایده» آغاز می‌شود. ایده عبارت است از تصور ذهنی، فکر یا مجموعه‌ای از افکار که عمدتاً به صورت آگاهانه در ذهن شکل می‌گیرند. لیکن گاه ایجاد ایده در ذهن به صورت ناخودآگاه و از طریق بحث و در نتیجه یک طوفان ذهنی می‌باشد [۱۳]. محققان [۱۴] معتقدند که ایده توانایی هدایت برای شکوفایی و نوآوری را دارد ودر عرصه رقابت جهانی به سازمان‌ها شتاب می‌دهد. برخی [۱۵] نیز معتقدند ایده کالایی قیمتی است و کارکنانی که ایده تولید می‌کنند به دنبال منابع آن هستند.

در شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان از سرمایه‌های فکری و دانشی به عنوان یک مزیت رقابتی استفاده می‌شود. این نهادها با ارزیابی ایده‌های ناب و با ارزش به تجاری‌سازی یک ایده حاصل از فعالیت پژوهشی پرداخته و آن را به مرحله تولید صنعتی یا تولید و فروش دانش فنی می‌رسانند و از این طریق، سود کسب می‌کنند. از همین‌رو مدیران این نهادها به خوبی واقفند که دارایی‌های دانشی این شرکت‌ها و مؤسسات روز به روز در بقای کسب و کار آنان نقش مؤثرتری ایفا می‌کند.

ب- تجاری‌سازی

برای تجاری‌سازی تعاریف مختلفی ذکر شده است. به موجب یک تعریف، تجاری‌سازی عبارت است از تبدیل یافته‌های جدید و ایده‌های پژوهشی به محصولات و خدمات و فن‌آوری‌های قابل ارائه به بازار [۱۶] هم‌چنین می‌توان تجاری‌سازی را فرآیندی دانست که در آن فناوری به محصولات موفق اقتصادی تبدیل می‌شود [۱۷]. برخی نیز تجاری‌سازی را انتقال دانش و فناوری از یک فرد یا گروه به فرد یا گروه دیگری به منظور به کارگیری آن در فرآیند تولید محصول و یا یک روش انجام کار تعریف کرده‌اند [۱۸].

از مجموع تعاریف مزبور، تجاری‌سازی را می‌توان به بازار رسانیدن یک ایده یا نوآوری دانست که یکی از حلقه‌های اصلی فرآیند نوآوری است و پایداری و استمرار امر تحقیق را تضمین می‌کند.

ج- رقابت‌پذیری

امروزه دانش و نوآوری، اساسی‌ترین عامل پیشرفت در عرصه‌های صنعتی و اقتصادی محسوب می‌گردد. در همین راستا شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان نیز در تلاشند با اتکا به سرمایه‌های دانشی خود به رقابت با سایر سازمان‌ها پرداخته و خود را از رقیبان خود متمایز سازند. این شرکت‌ها و مؤسسات به عنوان نیروی محرکه و موتور اصلی رشد اقتصادی و توسعه فناوری کشورها محسوب شده و دارای قابلیت‌های مهمی چون رقابت مثبت، زایش و توسعه هستند [۱۹]؛ به عبارتی قابلیت‌های ویژه این شرکت‌ها موجب شده تا سازمان‌های مورد بحث در مقابل تحولات جهانی پایدار بوده و به

مقابله با تحریم‌ها و رکود اقتصادی بپردازند و با بومی‌سازی فناوری و رقابت مثبت با سایر سازمان‌ها از تحریم‌ها و التهابات اقتصادی به سود خویش بهره بگیرند.

۳-۳- اقسام شرکت‌های دانش‌بنیان

در کشور ایران می‌توان شرکت‌های دانش‌بنیان را در یکی از این سه دسته جستجو کرد [۲۰]:

۱- واحدهای فناور تحت پوشش مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری؛ این مراکز مسؤولیت پرورش یا ایجاد کسب و کارهای کوچک مبتنی بر دانش را به عهده دارند.

۲- شرکت‌های تأییدشده توسط شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری؛ این شورا به موجب قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان مصوب ۱۳۸۹، مسؤولیت سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و پیگیری اجرای این قانون را به عهده دارد.

۳- شرکت‌های متعلق به دانشگاه یا شرکت‌های دانش‌بنیان دانشگاهی[۶].

اصولاً در اکثر کشورها، دولت به عنوان اصلی‌ترین تأمین‌کننده اعتبارات آموزش عالی شناخته می‌شود. لیکن افزایش تعداد دانشگاه‌ها و جمعیت دانشجویان موجب شده تا دولت از تأمین بودجه و امکانات لازم برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ناتوان گردد. از این‌رو دانشگاه‌ها در تلاشند تا همزمان با حرکت در مسیر اصلی خود که تولید علم و دانش است، راهی را نیز برای کسب درآمد و تأمین بودجه لازم برای تحقق برنامه‌ها و اهداف خویش بیابند [۲۱]. یکی از بهترین و اساسی‌ترین این روش‌ها، کسب درآمد از طریق تشکیل شرکت‌های دانش‌بنیان دانشگاهی است.

در بسیاری از کشورها از جمله انگلستان، دانشگاه‌ها از طریق دایر نمودن شرکت‌های تجاری اقدام به تبدیل تولیدات علمی خود به محصول می‌نمایند که این قسم شرکت‌های تجاری به «بنگاه‌های دانشگاهی یا اسپین آف[۷]» معروف هستند [۲۲]. در ایران نیز شرکت‌های دانش‌بنیان دانشگاهی با مشخصه‌ها و شرایط خاص تشکیل شده و در مسیر کسب درآمد از طریق تجاری‌سازی نتایج تحقیقات خویش گام بر می‌دارند. البته باید توجه داشت که شرکت دانش‌بنیان با شرکتی که دانشگاه در آن سهام‌دار است، الزاماً یکی نیست.

از مجموع بررسی‌های فوق در راستای تحلیل ماهیت شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان، چنین استنباط می‌شود که این شرکت‌ها و مؤسسات متعلق به بخش خصوصی بوده و قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان مصوب ۱۳۸۹، با تدوین سیاست‌هایی، صرفاً به دنبال ارتقای جایگاه این شرکت‌ها توسط دولت می‌باشد. در واقع این شرکت‌ها با هدف توسعه فناوری، تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات، کاربردی نمودن تحقیقات و نهایتاً بومی‌سازی فناوری‌های مورد نیاز کشور توسط کارشناسان خبره تشکیل شده و جزء لاینفک زنجیره علم تا ثروت را تشکیل می‌دهند.

با مداقه در قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و نیز آیین‌نامه تشخیص صلاحیت شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان مصوب ۱۳۹۱، در هیچ جای این قانون و آیین‌نامه، شرط خاصی

---

6 . University Knowledge Based Company (UKBC)

7 . Spin off

نظیر لزوم وجود آورده فکری و سرمایه دانشی برای ثبت شرکت دانش‌بنیان ملاحظه نمی‌شود. اگرچه این امر با مبنا و هدف دانش‌بنیان بودن این شرکت‌ها هم‌راستا نیست، ولی این نتیجه را ایجاب می‌کند که اصولاً دانش‌بنیان بودن خصوصیت کارکردی بوده و در متون قانونی ایران ساختار حقوقی مستقلی ندارد. به عبارتی دیگر حداقل در شرایط فعلی، دانش‌بنیان بودن صفت عملکردی یک شرکت است نه نوع خاص یک شرکت در کنار شرکت‌های مذکور در قانون تجارت.

حال باید دید شرکت دانش‌بنیان با این ماهیت و ویژگی‌هایی که بایستی دارا باشد، چه ساختاری دارد و در چه قالب تجاری قابل تشکیل است.

❐ ۴- قالب تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان

پس از تبیین ماهیت حقوقی شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان، پاسخ به این سؤال ضروری است که این شرکت‌ها و مؤسسات در قالب کدام‌یک از اشخاص حقوقی (شرکت‌های تجاری موضوع ماده ۲۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ و مؤسسات غیر تجاری) جای می‌گیرند. به همین منظور تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان دار قالب هر یک از مؤسسات غیر تجاری (بند نخست) و شرکت‌های تجاری (بند دوم) مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۴-۱- تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب تشکیلات و مؤسسات غیرتجاری

شرکت‌های واجد شخصیت حقوقی، یا دارای جنبه تجاری بوده و هدف شرکای آن اصولاً کسب سود و تقسیم آن میان خودشان است و یا این‌که غیرتجاری هستند و برای اهداف اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی و امثال آن تأسیس می‌شوند. از اشخاص حقوقی اخیر در ادبیات حقوقی ایران معمولاً تحت عنوان «مؤسسه، انجمن یا بنگاه» تعبیر می‌شود [۲۳].

بر خلاف شرکت‌های تجاری که عمدتاً با اهداف تجاری و کسب سود تشکیل می‌گردند، مؤسسات با اهداف متعدد و نامحدودی که فعالیت‌های اقتصادی و سودآوری نیز می‌تواند جزیی از آن‌ها باشد تأسیس می‌شوند [۲۴]. در همین راستا ماده یک آیین‌نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و مؤسسات غیرتجارتی (مصوب ۱۳۳۷) مقرر می‌دارد که: «مقصود از تشکیلات و مؤسسات غیرتجارتی مذکور در ماده ۵۸۴ قانون تجارت، کلیه تشکیلات و مؤسساتی است که برای مقاصد غیرتجارتی از قبیل امور علمی، ادبی یا امور خیریه و امثال آن تشکیل می‌شوند اعم از آن‌که تشکیل‌دهندگان قصد انتفاع داشته باشند یا نداشته باشند». حال باید دید که آیا شرکت‌های دانش‌بنیان در چارچوب مؤسسات غیرتجاری قابل تشکیل هستند یا خیر؟

همان‌گونه که از عنوان قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان بر می‌آید، محدودیتی برای تشکیل نهادهای دانش‌بنیان در قالب‌های تجاری و غیرتجاری وجود ندارد. زیرا در هیچ‌یک از مواد آیین‌نامه‌های مربوط به تشکیل شرکت دانش‌بنیان منعی در خصوص قابلیت تشکیل این نهاد حقوقی در قالب مؤسسه غیرتجاری به چشم نمی‌خورد و ذکر کلمه «مؤسسه» دامنه قابلیت تشکیل این نهاد حقوقی را گسترش داده است به همین جهت مجموعه‌ای که قرار است از حمایت‌های قانون

برخوردار شود به طور کامل در عنوان قانون ذکر شده است.

۴-۲- تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب شرکت سهامی

شرکت‌های سهامی، شرکت‌هایی هستند که با جمع‌آوری پس‌اندازهای اندک مردم و سرمایه‌گذاری آن در واحدهای تولیدی موجب توسعه اقتصاد کشور و بهبود وضع معیشت اقشار کم درآمد می‌گردند [۲۵]. دولت‌ها نیز با وضع مقررات متناسب، در جهت حمایت از این شرکت‌ها و منافع جامعه گام برمی‌دارند.

ماده ۲۱ قانون تجارت ایران ۱۳۱۱ در تعریف شرکت سهامی بیان می‌داشت: «شرکت سهامی شرکتی است که برای امور تجارتی تشکیل و سرمایه آن به سهام تقسیم شده و مسؤولیت صاحبان سهام محدود به سهم آن‌ها است». بر اساس این ماده، شرکت سهامی زمانی بازرگانی تلقی می‌گردد که برای امور تجاری تشکیل شود. لیکن در ماده یک لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷، قید «برای امور تجارتی» حذف شده و گستره فعالیت این شرکت‌ها وسیع‌تر شد. ماده ۲ این لایحه نیز تصریح می‌کند که شرکت سهامی همواره بازرگانی محسوب می‌شود ولو این‌که موضوع عملیات آن امور تجاری نباشد. به موجب ماده ۴ لایحه مزبور شرکت سهامی به دو نوع سهامی عام و خاص تقسیم می‌شود.

الف- شرکت سهامی عام

بر اساس ماده ۴ لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت، شرکت‌های سهامی عام، شرکت‌هایی هستند که مؤسسین آن‌ها قسمتی از سرمایه را از طریق فروش سهام به مردم تأمین می‌کنند. این شرکت‌ها در تمام دنیا از مهم‌ترین روش‌های جلب سرمایه‌های عظیم به شمار می‌روند. از این‌رو تأسیس آن نیازمند الزامات و تشریفات قانونی خاص است. از جمله این الزامات، وجود سرمایه اولیه مشخصی است که لزوماً باید هنگام تشکیل به عنوان سرمایه شرکت ثبت شود. به موجب ماده ۵ لایحه، حداقل سرمایه در شرکت سهامی عام ۵ میلیون ریال است. اگرچه امروزه این مبلغ اندک به شمار می‌رود لیکن نسبت به ارزش پول زمان تصویب این قانون (۱۳۴۷) مبلغ قابل توجهی بوده است. خوشبختانه در لایحه جدید قانون تجارت (ماده ۳۷۴) این مبلغ تعدیل شده است و به حداقل ۵ میلیارد ریال رسیده است.

از جمله تشریفات دیگر در راستای تشکیل این شرکت‌ها، می‌توان به تعهد مؤسسان در خصوص تأمین بخشی از سرمایه اولیه اشاره نمود. لایحه مذکور، از یک سو برای مؤسسان امتیازی قائل شده که بتوانند قسمتی از سرمایه را به صورت غیرنقدی تأمین کنند و از سوی دیگر در ماده ۶ سخت‌گیری نموده است و بیان می‌دارد که مؤسسان بایست حداقل ۲۰ درصد سرمایه شرکت را تعهد نموده و حداقل ۳۵ درصد از آورده‌های نقدی (پولی) را در حساب شرکت در شرف تأسیس نزد بانک به ودیعه بگذارند. این سخت‌گیری در خصوص تعهد نقدی مؤسسین، اعتماد اشخاص ثالث را برانگیخته و موجب می‌شود تا مؤسسان بدون وجود سرمایه کافی اقدام به تشکیل شرکت صوری

ننمایند.

ذکر این نکته ضروری است که مقصود از تعهد غیرنقدی مؤسسان در ماده شش، آن دسته از تعهداتی است که موضوع آن وجه نقد نباشد، اعم از آن‌که تعهد غیرنقدی مادی نظیر ساختمان، زمین و غیره بوده یا تعهد غیرپولی غیرمادی نظیر حق اختراع، حق تألیف و ... باشد [۲۶]. و بر خلاف این‌که برخی معتقدند سرمایه صنعتی در بیلان شرکت قید نمی‌گردد لذا صنعت را نمی‌توان به عنوان آورده در شرکت سهامی وارد کرد. اما بایستی اذعان نمود، هر حق غیرمادی که برای شرکت ارزش مالی داشته باشد می‌تواند به عنوان آورده غیرنقدی در شرکت سهامی تقویم گردد و در بیلان دارایی شرکت نیز قید می‌شود [۲۷].

یکی دیگر از تشریفات قانونی تشکیل شرکت‌های سهامی که مهم‌ترین ویژگی آن را تشکیل می‌دهد، تأمین بخشی از سرمایه از طریق پذیره‌نویسی و انتشار سهام است؛ پذیره‌نویسی یک عمل حقوقی است که به موجب آن شخص تعهد می‌کند با تأمین قسمتی از سرمایه در حدود مبلغ آورده شده در شرکت سهامی عام شریک شود [۲۸]. آن‌چه حائز اهمیت است، عدم امکان پذیره‌نویسی سهام به صورت غیرنقدی است. در لایحه اصلاحی در خصوص سهام غیرنقدی و پذیره‌نویسی آن مطلبی به چشم نمی‌خورد و صرفاً مؤسسان شرکت سهامی عام حق تعهد سهم غیرنقدی دارند.

پس از بیان مشخصات شرکت سهامی عام، حال سؤال است که آیا شرکت دانش‌بنیان می‌تواند در قالب شرکت سهامی عام تشکیل گردد؟

پیش‌تر ذکر شد که یکی از مختصات شرکت سهامی عام همان‌گونه که از نام آن بر می‌آید «سهامی بودن» شرکت است. در واقع سهام جمع سهم و به معنای حصه شریک در مال مشترک است [۲۹] و نیز سهم را به مجموعه حقوقی که شخص از تملیک آورده به شرکت‌های سهامی به دست می‌آورد، اطلاق می‌کنند [۳۰]. ماده ۲۴ لایحه اصلاحی قانون تجارت، سهم را قسمتی از سرمایه شرکت سهامی می‌داند که بیانگر میزان مشارکت و تعهدات و منافع صاحب آن در شرکت سهامی است. ماده ۱۳ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان صحبت از خرید سهام شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تسهیلات اعطایی به میان آورده است. از این عبارت می‌توان استنباط نمود که سرمایه شرکت دانش‌بنیان نیز در قالب سهم است و از این جهت تشکیل آن در قالب شرکت سهامی با مانعی رو به رو نیست.

بنابراین سهم معرف قسمتی از سرمایه شرکت سهامی است، حال این حصه ممکن است به صورت آورده نقدی باشد یا آورده غیرنقدی [۳۱]. این مسئله به ویژگی دیگر شرکت سهامی عام اشاره دارد زیرا در این شرکت، سرمایه به دو صورت نقدی و غیرنقدی قابل تأمین است. با این تأکید که آورده غیرنقدی را صرفاً مؤسسان می‌توانند به شرکت تملیک نمایند و پذیره‌نویسان از این امر محرومند. این مسئله ذهن را درگیر این مطلب می‌کند که آیا لازم است قسمتی از سرمایه شرکت دانش‌بنیان، از محل مالکیت فکری تأمین شود؟ در فرض مثبت بودن پاسخ، آیا در شرکت دانش‌بنیان لزوماً تمام آورده غیرنقدی و به صورت اموال فکری است یا این‌که سرمایه این شرکت‌ها اعم است از اموال فکری و سرمایه‌های نقدی؟ در پاسخ به سؤال نخست باید خاطر نشان ساخت که عامل اصلی ایجاد ثروت

در شرکت‌ها و بنگاه‌های دانش‌بنیان، دانش است تا منابع طبیعی، سرمایه و یا نیروی کار غیرماهر. به طور کلی، تولید ثروت در این شرکت‌ها از طریق به کارگیری توانمندی‌های درونی افراد (مغز افزار) انجام می‌شود. این مهم، نقش سخت افزار و نرم افزار را منتفی نمی‌سازد بلکه نقش مغز افزار در ایجاد، رشد و بقای این شرکت‌ها و بنگاه‌ها را محوری تلقی می‌کند [۳۲]. در عین حال، پاسخ سؤال دوم بسیار مهم است چرا که اگر معتقد باشیم که مؤسسان شرکت دانش‌بنیان نمی‌توانند آورده‌ای جز اموال فکری و سرمایه دانشی داشته باشند، گنجاندن شرکت دانش‌بنیان در قالب شرکت سهامی به مشکل می‌خورد و این شرکت‌ها از امتیازات تشکیل در قالب شرکت سهامی عام از قبیل تسهیلات بانکی، امتیازات مالیاتی، تأمین سرمایه از جانب مردم و نظیر این‌ها محروم می‌گردند.

ماده یک قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان (۱۳۸۹) به بیان تعریف، اهداف و ویژگی‌های این شرکت‌ها می‌پردازد لیکن در خصوص لزوم تأمین سرمایه شرکت از محل اموال فکری مطلبی دیده نمی‌شود. به علاوه در قسمتی از شیوه‌نامه ایجاد شرکت‌های دانش‌بنیان دانشگاهی که به بررسی نحوه سهامدار شدن دانشگاه‌ها و واحدهای پژوهشی در شرکت‌های دانش‌بنیان می‌پردازد، آمده است که گاه با سرمایه‌گذاری مستقیم دانشگاه و گاه در برابر استفاده از خدمات دانشگاه یا اعتبار آن، بخشی از سهام به نام دانشگاه می‌شود. به این ترتیب امکان سرمایه‌گذاری نقدی و مستقیم در این شرکت‌ها پذیرفته شده است. ضمن این‌که تبصره ماده یک قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان (۱۳۸۹) که به بیان خروج شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان دولتی از قلمرو این قانون می‌پردازد، به طور تلویحی امکان تشکیل این شرکت‌ها در قالب شرکت سهامی عام را می‌پذیرد؛ چرا که اغلب شرکت‌های دولتی یا مؤسسات عمومی غیردولتی در قالب سهامی عام تشکیل می‌شوند. با عنایت به این ماده چنان‌چه شرکت سهامی عام، دولتی یا غیردولتی عمومی نباشد در حالی‌که جوهره اصلی آن را دانش تشکیل می‌دهد، دانش‌بنیان تلقی می‌گردد.

بنابراین دلیلی برای لزوم تأمین تمام سرمایه از محل آورده‌های غیرنقدی وجود ندارد و از این حیث تشکیل شرکت‌های دانش‌بنیان در قالب شرکت سهامی عام با تکلف رو به رو نیست. البته باید توجه داشت شالوده اصلی شرکت دانش‌بنیان را «دانش» تشکیل می‌دهد و طبق دستورالعمل تشخیص صلاحیت، رتبه‌بندی و صدور مجوز شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان (۱۳۹۱)، تنها شرکت‌هایی وارد فرآیند شناسایی می‌شوند که حائز شرایط ذیل باشند: «۱. به ثبت رسیده باشند و موضوع ثبتی در راستای کسب و کار دانش‌بنیان باشد ... ۵. حداقل معادل ۲ نفر فناور تمام وقت داشته باشد». دو بند فوق مؤید این امر است که شرکت، زمانی وارد مرحله رتبه‌بندی و تشخیص می‌شود که در راستای علم و دانش قابل عرضه در بازار فعالیت نماید و این فعالیت اصلی او باشد. به نظر می‌رسد نیل به این هدف زمانی ممکن خواهد بود که قسمت اعظم سرمایه شرکت را آورده‌های غیرنقدی تشکیل دهد.

مسأله دیگری که برای توجیه تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب سهامی عام باید به آن توجه شود، پذیره‌نویسی سهام است. در شرکت سهامی عام قسمتی از سرمایه از طریق مراجعه به عموم تأمین می‌گردد که این امر با اهداف اصلی تشکیل شرکت‌های سهامی همراستا است زیرا تأمین سرمایه لازم برای فعالیت‌های بزرگ تجاری، تولیدی و خدماتی جز با تمرکز پس اندازهای کوچک

مردم امکان‌پذیر نیست. این مسئله تا حدودی تأسیس شرکت دانش‌بنیان در قالب سهامی عام را با تکلف روبه‌رو می‌سازد؛ چرا که غالباً شرکت‌های سهامی، قسمت اعظم سرمایه خود را از طریق پذیره‌نویسی تأمین می‌کنند و برای تشکیل شرکت دانش‌بنیان که باید غلبه آورده غیرنقدی و دانش در آن رعایت شود، مناسب به نظر نمی‌رسد. لیکن از آن‌جا که طبق ماده ۶ لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت، مؤسسین حداقل باید میزان مقرر در قانون را تأمین کنند و از حداکثری سخن گفته نشده است؛ مؤسسین شرکت دانش‌بنیان می‌توانند بخش عمده سرمایه شرکت را از محل اموال فکری و سرمایه‌های غیرنقدی تهیه و قسمت اندکی را برای پذیره‌نویسی به عموم عرضه کنند و از این طریق از امتیاز تشکیل شرکت دانش‌بنیان در چارچوب شرکت سهامی عام بهره‌مند گردند. در عین حال، با توجه به اندک بودن حداقل سرمایه مورد نیاز برای شرکت سهامی (ماده ۵ لایحه اصلاحی ۱۳۴۷)، تشکیل شرکت دانش‌بنیان در این قالب امری ساده به نظر می‌رسد.

از مجموع مطالب فوق نتیجه می‌شود که اگرچه تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب سهامی عام با تکلف مواجه است و حداقل بایستی پذیره‌نویسی سهام غیرنقد برای شرکت‌های دانش بنیان پذیرفته شود تا محققان و دانشمندان بتوانند از این طریق اقدام به تشکیل شرکت‌هایی کنند که سرمایه مالی و علمی غنی داشته باشد؛ لیکن این امر به اصل قابلیت تشکیل شرکت دانش‌بنیان در چهارچوب سهامی عام خللی وارد نمی‌سازد. به این ترتیب، قالب سهامی عام، ما را در تحقق اهداف مذکور در ماده یک قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان یاری می‌رساند و نیز موجب گسترش عرصه فعالیت این شرکت‌ها می‌شود چرا که در این‌صورت حتی اگر موضوع شرکت اشتغال به عملیات تجاری مذکور در ماده ۲ قانون تجارت نباشد، باز هم این شرکت‌ها بازرگانی محسوب می‌شوند.

ب- شرکت سهامی خاص

شرکت سهامی خاص، شرکتی است که تمام سرمایه آن در هنگام تأسیس منحصراً به وسیله مؤسسین تأمین می‌گردد. اگرچه تشریفات تشکیل شرکت سهامی خاص نسبت به سهامی عام کمتر است در عین حال تشکیل این قسم شرکت سهامی نیز دارای قواعد ویژه‌ای است که توجه به آن ضروری است. در این شرکت نیز حداقل سرمایه و حداقل تعداد شرکا به موجب قانون تعیین شده است. به موجب ماده ۳ لایحه اصلاحی قانون تجارت، شرکای شرکت سهامی خاص نباید از ۳ نفر کمتر باشد ضمن این‌که ماده ۵ این لایحه نیز حداقل سرمایه برای این شرکت را یک میلیون ریال اعلام می‌کند. از دیگر خصوصیات شرکت سهامی خاص که موجب افتراق آن از شرکت سهامی عام می‌شود، می‌توان به مسأله عدم امکان تأمین سرمایه و افزایش آن از طریق پذیره‌نویسی عمومی، عدم امکان صدور اوراق قرضه و نیز عدم امکان معامله سهام شرکت سهامی خاص در بازار بورس اشاره کرد [۳۱]. ضمن این‌که برخلاف شرکت سهامی عام که نقل و انتقال سهام را نمی‌توان مشروط به موافقت مدیران یا مجامع عمومی صاحبان سهم ساخت، از مفهوم مخالف ماده ۴۱ لایحه استنباط می‌شود که در شرکت سهامی خاص چنین نقل و انتقالی می‌تواند منوط به توافق مدیران و مجمع عمومی باشد.

پس از بیان خصوصیات شرکت سهامی خاص نوبت به بررسی قابلیت تشکیل شرکت دانش‌بنیان

در این قالب تجاری می‌رسد. در واقع، تشکیل شرکت دانش‌بنیان به صورت سهامی خاص با مشکلاتی روبه‌رو است که مربوط به ذات این شرکت‌ها می‌باشد مانند این‌که ساز و کار این شرکت‌ها برای فعالیت‌های کلان طراحی نشده است و بیشتر به صورت شرکت خانوادگی عمل می‌کنند و مناسب برای فعالیت‌های در سطح کوچک هستند [۳۳]. هم‌چنین عدم پذیرش در بورس نیز از نتایج تشکیل شرکت دانش‌بنیان در این ساختار حقوقی است. در عین حال، این قالب دارای ساز و کار راحت‌تری نسبت به شرکت سهامی عام است و به سرمایه اندکی نیز نیاز دارد و از این جهت مورد استقبال قرار می‌گیرد.

۴-۳- تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب شرکت با مسؤولیت محدود

به موجب ماده ۹۴ قانون تجارت، شرکت با مسؤولیت محدود، شرکتی است که بین دو یا چند شریک برای امور تجارتی تشکیل شده و هریک از شرکا بدون این‌که سرمایه به سهام یا قطعات سهام تقسیم شده باشد، فقط تا میزان سرمایه خود در شرکت مسؤول قروض و تعهدات شرکت است. این شرکت در مقایسه با شرکت‌های سهامی عام و خاص دارای خصوصیات و مزایایی است که امکان تشکیل شرکت دانش‌بنیان را در این قالب تقویت می‌سازد.

از جمله این ویژگی‌ها می‌توان به حداقل تعداد شرکا اشاره نمود؛ این شرکت با حداقل ۲ شریک قابل تشکیل است که این تعداد در مقایسه با حضور الزامی ۵ سهامدار در شرکت سهامی عام و ۳ سهامدار در شرکت سهامی خاص، یک امتیاز به شمار می‌رود. همین خصوصیت تشکیل شرکت با مسؤولیت محدود را تسهیل می‌نماید.

علاوه بر این عدم تعیین سرمایه اولیه مشخص هنگام تشکیل شرکت با مسؤولیت محدود موجب می‌گردد تا محققانی که از سرمایه‌های مادی بی‌نصیب هستند و تنها سرمایه آن‌ها، دانش و توانمندی‌های درونیشان است، ترجیح دهند به تشکیل شرکت با مسؤولیت محدود که سرمایه کمتری نیاز دارد، مبادرت نمایند. ضمن این‌که در این شرکت، مسؤولیت شرکا محدود به سهم‌الشرکه آن‌هاست. از این‌رو اغلب بین اشخاصی تشکیل می‌شود که یکدیگر را می‌شناسند و تمایل ندارند برای انجام کارهای در سطح کوچک با افراد ناآشنا شراکت داشته باشند.

کاربرد اصطلاح «سهام شرکت‌های دانش‌بنیان» در ماده ۱۳ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان نیز انتخاب قالب شرکت با مسؤولیت محدود را مناسب می‌داند؛ چرا که در این شرکت، از آورده شرکا به سهم‌الشرکه تعبیر می‌شود که به سهام تقسیم نشده و آزادانه نیز قابل معامله نمی‌باشد. این سرمایه‌گذاری شرکا ممکن است به صورت نقدی یا غیرنقدی باشد؛ صراحت ماده ۹۶ قانون تجارت این امر را تأیید می‌کند. بر اساس این ماده، شرکت با مسؤولیت محدود وقتی تشکیل می‌شود که تمام سرمایه نقدی، تأدیه و سرمایه غیرنقدی تقویم و تسلیم شود؛ با این توضیح که برخلاف شرکت‌های سهامی که تقویم آورده غیرنقدی توسط کارشناس رسمی دادگستری صورت می‌گیرد، در شرکت با مسؤولیت محدود تقویم با شرکا بوده و نیاز به جلب نظر کارشناس نیست لیکن طبق ماده ۹۸ قانون تجارت، شرکا درباره تقویمی که انجام می‌دهند در مقابل

اشخاص ثالث مسؤولیت تضامنی دارند.

بنابراین در شرکت با مسؤولیت محدود، آورده شرکا باید به مدیر عامل شرکت تسلیم گردد و پس از اقرار وی به قبض، اقرارنامه رسمی به همراه سایر مدارک لازم به اداره ثبت شرکت‌ها ارسال می‌گردد [۲۶]. توجه به این نکته خالی از فایده نیست که در شرکت سهامی، مؤسسان باید تمام سرمایه غیرپولی را تسلیم و حداقل ۲۰ درصد سرمایه پولی شرکت را تعهد نموده و حداقل ۳۵ درصد مبلغ تعهد شده را در حساب شرکت در شرف تأسیس نزد بانک به ودیعه بگذارند؛ حال آن‌که در شرکت با مسؤولیت محدود این تکلیف مطرح نشده است و تمام آورده این شرکت می‌تواند به صورت غیرنقد باشد. این امر موجب افزایش روند تشکیل شرکت دانش‌بنیان در این قالب خواهد شد ضمن این‌که در این شرکت، سهم‌الشرکه به صورت اوراق تجاری قابل انتقال صادر نمی‌گردد و انتقال آن نیازمند تشریفات خاص قانونی است که مواد ۱۰۲ و ۱۰۳ قانون تجارت به بیان آن می‌پردازد. این محدودیت در انتقال سهم‌الشرکه نکته دیگری است که پایبندی شرکای شرکت دانش‌بنیان در این قالب تجاری را دو چندان می‌کند.

جدای از همه این امتیازات، آن‌چه تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب شرکت با مسؤولیت محدود را با تکلف روبه‌رو می‌کند عدم وجود قوانین لازم در خصوص تقویم آورده‌هاست؛ منظور از تقویم، سنجش میزان ارزش سرمایه‌ای است که هر شریک به شرکت وارد کرده و در شرکت‌نامه نیز درج می‌شود. همان‌طور که بیان شد در این شرکت، تقویم آورده‌های غیرنقدی با شرکاست. تقویم سهم‌الشرکه غیرنقدی مادی که صورت مال دارند، با توجه به مظنه عادله و نرخ روز صورت می‌گیرد [۲۶] اما تقویم سهم‌الشرکه غیرنقدی غیرمادی با مشکل روبه‌رو است و بر حسب این‌که آورده شریک کار، سرقفلی یا صنعت باشد متفاوت است. در عین حال مزیت‌های گسترده این شرکت موجب استقبال محققان برای تشکیل شرکت‌های دانش‌بنیان در این قالب تجاری شده است.

۴-۴ تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب شرکت تضامنی و نسبی

نظر به این‌که مقررات شرکت نسبی و تضامنی از حیث نحوه تأسیس و طرز کار و انحلال مشابه هستند و تنها وجه تمایز این دو شرکت در میزان مسؤولیت شرکا پس از انحلال در مقابل طلبکاران می‌باشد، لذا به مطالعه شرکت تضامنی اکتفا کرده و از تکرار مکررات می‌پرهیزیم.

شرکت تضامنی، شرکتی است که تحت نام مخصوص و برای امور تجارتی تشکیل می‌شود و مسؤولیت شرکا در برابر اشخاص ثالث به نحو تضامن است (ماده ۱۱۶ قانون تجارت). این شرکت در نظام حقوقی ایران و فرانسه از شخصیت حقوقی برخوردار است در حالی‌که به موجب نظام حقوقی کشورهای انگلوساکسون فاقد شخصیت حقوقی می‌باشد [۳۴]. بر این شرکت نیز یکسری تشریفات قانونی حاکم است که هنگام تشکیل شرکت توجه به آن ضروری است؛ به طور خلاصه می‌توان گفت سه اصل حاکم بر شرکت‌های تضامنی است: مسؤولیت تضامنی شرکا، اصل عدم قابلیت انتقال سهم‌الشرکه به غیر شرکا و تصریح به شرکت تضامنی در نام شرکت [۳۵].

در این شرکت مسؤولیت شرکا، نامحدود و تضامنی است و طلبکاران حق دارند در صورت عدم

وصول مطالبات خود از شرکت تضامنی به هریک از شرکا به تنهایی یا به مجموع آن‌ها برای وصول مطالبات خود مراجعه نمایند (مواد ۱۱۶، ۱۲۴، ۴۰۳ قانون تجارت)؛ علاوه بر این انتقال سهم‌الشرکه هریک از شرکا در شرکت تضامنی موکول به موافقت کلیه شرکاست. البته اصل عدم انتقال سهم‌الشرکه مربوط به انتقال سهم‌الشرکه توسط یکی از شرکا به اشخاص خارج از شرکت است و امکان انتقال توسط یک شریک به شرکای دیگر وجود دارد. در عین حال باید توجه داشت اگر این انتقال منتهی به خروج شریکی از شرکت گردد در اعتبار شرکت تأثیر عمده خواهد داشت؛ به عبارتی انتقال سهم‌الشرکه از شریکی که دارای توان و قدرت اداره بالایی است به شریکی که فاقد این امتیازات است، شرکت را در معرض خطر قرار می‌دهد و اگرچه طلبکاران حق جلوگیری از این انتقال را ندارند اما شریک جدید مسئول پرداخت کلیه دیونی که قبل از ورود او در شرکت وجود داشته است، می‌باشد [۳۶]. نام شرکت تضامنی نیز قواعد خاصی دارد که معرف مسؤولیت شرکا و نوع شرکت است. در این شرکت، شخصیت و اعتبار شریک اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد تا جایی‌که تصریح اسم شریک یا شرکا به دنبال نام شرکت ضروری دانسته شده است و این امر مبین تأکید قانون‌گذار به مسؤولیت جمعی شرکاست.

ملاحظه می‌شود که این شرکت به دلیل مسؤولیت نامحدود شرکا، قالبی مطمئن برای اشخاص ثالث بوده و بسیار مورد استقبال آنان قرار می‌گیرد؛ لیکن تأسیس شرکت دانش‌بنیان به صورت شرکت تضامنی به دلیل همین مسؤولیت نامحدود و قرار گرفتن دارایی شرکا به عنوان وثیقه طلب طلبکاران، مورد استقبال محققان و پژوهشگران دانشگاهی قرار نمی‌گیرد.

آورده شرکا در این شرکت می‌تواند تماماً غیرنقدی و دارایی فکری باشد و از این حیث منع قانونی وجود ندارد در عین حال اگر سهم‌الشرکه غیرپولی غیرمادی باشد، تقویم آن به اتفاق آراء شرکا صورت می‌گیرد و نظر به مسؤولیت تضامنی شرکا، این تقویم مانعی برای تشکیل شرکت تضامنی دانش‌بنیان نخواهد بود. لیکن آن‌چه تأسیس شرکت دانش‌بنیان را در قالب شرکت تضامنی و نسبی با مشکل روبه‌رو می‌کند، توجه به صلاحیت شخص برای پذیرش در شرکت دانش‌بنیان و نیز مقررات خاص مربوط به مدیران شرکت‌های دانش‌بنیان است. به این ترتیب مانع قانونی برای تشکیل شرکت دانش‌بنیان در این دو قالب تجاری وجود ندارد ولی مسؤولیت بالای شرکا در قبال بدهی‌های شرکت و وضعیت خطرساز شرکا از تمایل اشخاص به تشکیل شرکت دانش‌بنیان در این قالب‌ها کاسته است و تاکنون نیز شرکت تضامنی دانش‌بنیان در کشور ایجاد نشده است.

۴-۵- تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب شرکت‌های مختلط

این شرکت‌ها عمدتاً از دو دسته اشخاص تشکیل می‌شوند؛ دسته نخست اشخاصی که سرمایه داشته و قصد سرمایه‌گذاری تجاری نیز دارند ولی به امور تجارتی ناآگاهند یا نمی‌خواهند مستقیماً به تجارت اشتغال ورزند و دسته دوم، افرادی هستند که سرمایه ندارند ولی به امور تجارتی آگاهند و می‌خواهند خود به امور تجارتی بپردازند نه به عنوان کارمند سرمایه‌گذار [۳۴]. این شرکت‌ها به دونوع سهامی و غیرسهامی تقسیم می‌شوند.

ماده ۱۴۱ قانون تجارت به تعریف شرکت مختلط غیرسهامی پرداخته و بیان می‌دارد: «شرکتی است که تحت نام مخصوص و برای امور تجارتی بین یک یا چند نفر شریک ضامن و یک یا چند نفر شریک با مسؤولیت محدود بدون انتشار سهام تشکیل می‌گردد». به این ترتیب ساختار این شرکت‌ها متشکل از دو نوع شریک است؛ شریک ضامن که مسئول پرداخت دیون شرکت است و شریک با مسؤولیت محدود که به میزان آورده خود مسؤولیت مدنی دارد.

اگرچه این ترکیب دوگانه شرکا مزیتی است که موجب ورود این شرکت‌ها به عرصه تجارت گشته است لیکن به دلایل مختلفی امروزه این قسم شرکت‌ها مهجور گشته و در حال محو شدن از نظام حقوقی کشورها هستند؛ از جمله این علل را می‌توان دلایل مربوط به تشکیل شرکت تضامنی دانست که مسؤولیت نامحدود شرکا موجب کاهش رغبت افراد به این شرکت‌ها شده است همچنین از موانع و محدودیت‌های داخل خود شرکت و در مقابل، تسهیلات موجود در سایر شرکت‌های تجاری نیز نباید غافل گشت؛ در واقع با این‌که در تاریخچه نظام حقوقی کشور، شرکت مختلط غیرسهامی، اولین شرکتی بود که به شرکا امکان محدود کردن مسؤولیت در قبال طلبکاران را می‌داد ولی این امکان را برای همه شرکا قائل نشده بود، حال آن‌که شرکت با مسؤولیت محدود این امتیاز را برای همه شرکا برقرار نمود [۳۴].

قسم دیگر، شرکت مختلط سهامی است که تحت نام مخصوص بین یک عده شریک سهامدار با یک یا چند شریک ضامن تشکیل می‌شود. در این شرکت نیز شاهد ترکیب دوگانه شرکا هستیم؛ شریک ضامن که به طور نامحدود مسئول دیون شرکت است و شرکای سهامدار که سرمایه آنان به سهام یا قطعات سهام تقسیم شده و تا میزان همان سرمایه‌ای که در شرکت دارند مسئول دیون و بدهی‌های شرکت هستند. تفاوت شرکت مختلط سهامی و غیرسهامی در همین امر است که در شرکت مختلط سهامی، سهام شرکا به صورت سهم در می‌آید و مانند سهام شرکت‌های سهامی قابل نقل و انتقال است و شخصیت شرکای صاحب سهم از اهمیت چندانی برخوردار نیست.

این شرکت‌ها نیز امروزه کاربرد ندارند و سرمایه‌گذاران به دلیل ساختار دوگانه اداره شرکت، گرایشی به تشکیل آن‌ها ندارند. اگرچه شرکت‌های مختلط می‌تواند قالب مناسبی باشد تا محققان و صاحبان فن از دارایی دانشی و علم خود در کنار سرمایه دیگران استفاده کنند لیکن به دلیل محو گشتن این قالب تجاری از نظام‌های حقوقی بسیاری از کشورها، تشکیل شرکت دانش‌بنیان در این قالب مناسب به نظر نمی‌رسد.

۴-۶- تشکیل شرکت دانش‌بنیان در قالب شرکت تعاونی

برخی از علمای حقوق علی‌رغم اهمیت اقتصادی شرکت‌های تعاونی، این‌گونه شرکت‌ها را تجاری نمی‌دانند و معتقدند منظور از تشکیل این شرکت‌ها، جلب سود نیست بلکه در راستای تعاون و تسهیل امور خود شرکا تشکیل می‌گردد. به همین جهت تعریفی از این قالب تجاری در نوشته‌های اکثر حقوقدانان دیده نمی‌شود [۳۷]. ماده ۲ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۰) نیز تعریفی از شرکت تعاونی ارائه نمی‌دهد بلکه صرفاً به ذکر مراحل تأسیس آن می‌پردازد و

بیان می‌کند: «شرکت‌هایی که با رعایت مقررات این قانون تشکیل و به ثبت برسند، تعاونی شناخته می‌شوند». می‌توان شرکت تعاونی را چنین تعریف کرد: «شرکتی است که برای فعالیت در امور مربوط به تولید و توزیع در جهت اهداف مصرح در قانون بخش تعاون، به منظور بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضا از طریق همکاری و تشریک مساعی آن‌ها، با رعایت مقررات قانون مزبور تشکیل می‌شود» [۳۸].

این شرکت‌ها معمولاً برای حذف واسطه‌ها بین تولیدکننده و مصرف‌کننده بوده و عمدتاً برای رفع احتیاجات عده مخصوصی ایجاد می‌گردند. به همین جهت مزایای آن اصولاً مختص شرکای شرکت می‌باشد و اشخاص خارج از شرکت نمی‌توانند از این مزایا بهره ببرند. سود این شرکت به نسبت مراجعات و معاملات شرکا تقسیم می‌گردد نه به نسبت آورده آنان. در واقع شرکای شرکت تعاونی از سرمایه‌ای که در شرکت می‌گذارند استفاده نمی‌کنند و اغلب اوقات سرمایه آن‌ها در شرکت مبلغ جزیی است [۳۷].

به موجب بند ۳ اصل ۴۴ قانون اساسی، شرکت‌های تعاونی با توجه به موضوع فعالیت خود به دو نوع تعاونی تولید و توزیع تقسیم می‌شوند (مواد ۲۶ و ۲۷ قانون بخش تعاونی به تعریف تعاونی تولیدی و توزیعی پرداخته است). علاوه بر این، شرکت‌های تعاونی را به لحاظ عضویت در آن‌ها می‌توان به دو نوع عام و خاص تقسیم نمود. شرکت تعاونی عام، شرکتی است که عضویت در آن برای همگان آزاد می‌باشد و مؤسسین باید برای تأمین قسمتی از سرمایه یا افزایش سرمایه، سهام آن را به عموم عرضه نمایند. در مقابل شرکت تعاونی خاص، شرکتی است که عضویت در آن منحصراً برای گروهی خاص آزاد می‌باشد [۳۹].

شرکت تعاونی نیز دارای تشریفات و قواعد خاصی است که هنگام تشکیل باید به آن‌ها توجه نمود. در این شرکت حداقل تعداد اعضا بر حسب نوع فعالیت شرکت متفاوت است. طبق ماده یک قانون بخش تعاونی، تعداد اعضا در شرکت‌های تعاونی مصرف حداقل ۲۵۰، در شرکت‌های تعاونی عام حداقل ۵۰۰ نفر و در سایر شرکت‌های تعاونی نباید از ۷ نفر کمتر باشد. همچنین حداقل سرمایه به موجب ماده ۴ دستورالعمل تشکیل تعاونی‌ها (مصوب وزارت تعاون، ۱۳۷۹) برای شرکت تعاونی عام، یکصد میلیون ریال و برای شرکت تعاونی خاص، ده میلیون ریال تعیین شده است.

طبق قانون بخش تعاونی، سرمایه تعاونی را اموال و دارایی‌هایی تشکیل می‌دهد که برای تشکیل تعاونی یا افزایش سرمایه قبلی آن در اختیار شرکت قرار می‌گیرد (ماده ۱۶). آورده اعضا در این شرکت ممکن است به صورت نقد یا غیرنقد باشد. شرکت تعاونی وقتی تشکیل و ثبت می‌شود که حداقل یک سوم سرمایه آن تأدیه و آورده غیرنقدی تقویم و تسلیم گردد (ماده ۲۱ قانون بخش تعاونی). این شرکت‌ها مشابه شرکت‌های سهامی هستند از این رو تقویم آورده غیرنقدی آن‌ها توسط کارشناس رسمی دادگستری صورت می‌گیرد و سرمایه آن به سهام تقسیم می‌شود؛ با عنایت به این نکته که سهام شرکت تعاونی لزوماً «سهم با نام» است که به قطعه یا پاره سهم تجزیه نمی‌گردد. علت با نام بودن سهام نیز به دلیل شرایط خاص مربوط به عضویت در شرکت‌های تعاونی است [۴۰].

ماده یک قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان (۱۳۸۹) به قابلیت تشکیل شرکت‌های

دانش‌بنیان در قالب شرکت تعاونی اشاره نموده است. در واقع شرکت‌های تعاونی از حیث ماهیت و قواعد تشکیل شباهت بسیاری به شرکت‌های سهامی دارند و حتی در مقایسه با آن‌ها از امتیازات متنوع‌تری برخوردارند که این امر موجب ترغیب محققان به تشکیل شرکت دانش‌بنیان در این قالب تجاری می‌گردد؛ به عنوان مثال در این شرکت‌ها تعداد شرکا و سرمایه متغیر و نامحدود است. به این ترتیب شرکت تعاونی همواره می‌تواند شریک بپذیرد و سرمایه خود را افزایش یا کاهش دهد. هر یک از شرکا نیز می‌توانند هر موقع بخواهند از شرکت خارج شوند؛ با رعایت این شرط که تعداد شرکا از حداقل قانونی کمتر نگردد و وضع مالی شرکت نیز آن‌قدر تضعیف نشود که انجام موضوع فعالیت شرکت را متعذر سازد.

همچنین در این شرکت‌ها آورده می‌تواند غیرنقدی باشد و این امر اختصاص به مرحله تأسیس ندارد بلکه در افزایش سرمایه نیز این امکان برای محققان و دانشمندان برقرار است که از اموال فکری خود برای افزایش سرمایه استفاده کنند [۲۶]. علاوه بر این امتیازات، قانون بخش تعاونی نیز در مواد متعددی به حمایت‌های مالی دولت از تعاونی‌ها پرداخته است و نیز دولت را موظف دانسته است که برای افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی تسهیلاتی نظیر استفاده از منابع بودجه‌ای، منابع بانکی با تضمین دولت، وام بدون بهره و غیره را فراهم آورد. به این ترتیب شرکت‌های تعاونی به جهت تشریک مساعی و امکان پذیرش شرکای زیاد و برخورداری از تسهیلات و حمایت‌های دولتی، قالبی مناسب در جهت تحقق اهداف شرکت‌های دانش‌بنیان می‌باشد.

❑ نتیجه

شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان، شرکت یا مؤسسه خصوصی یا تعاونی هستند که به منظور هم‌افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش‌محور، تحقق اهداف علمی و اقتصادی و تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه تشکیل می‌شوند. عمده اهداف این شرکت‌ها عبارتند از: ایجاد زمینه به کارگیری هرچه بیشتر توانایی‌های دانشگاه‌ها و واحدهای پژوهشی، تجاری‌سازی یافته‌های پژوهشی، ترغیب هیأت علمی دانشگاه‌ها و واحدهای پژوهشی برای فعالیت‌های بیش‌تر در رفع نیاز جامعه و امکان افزایش درآمد اعضای هیأت علمی و نیز افزایش درآمدهای اختصاصی دانشگاه‌ها و واحدهای پژوهشی. این شرکت‌ها می‌توانند به صورت واحد فناور مستقر در مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری تشکیل شوند و یا در قالب شرکت دانش‌بنیان دانشگاهی یا شرکت‌های مستقل مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ایجاد گردند.

شرکت دانش‌بنیان، نوع خاص یک شرکت در عرض شرکت‌های مذکور در ماده ۲۰ قانون تجارت نیست بلکه «دانش‌بنیان» بودن، وصف و خصوصیت عملکردی یک شرکت است. بنابراین هر شرکتی که دانش، شالوده اصلی تأسیس آن باشد، می‌تواند در پرتو رعایت قوانین و آیین‌نامه‌های مرتبط با تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و نیز شرایط مربوط به اعضا و مدیران آن‌ها، دانش‌بنیان تلقی گردد و از حمایت‌های قانون «تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات» برخوردار شود.

برای تشکیل شرکت‌های دانش‌بنیان چهارچوب حقوقی خاصی تعریف نشده است. به نظر می‌رسد که شرکت‌های خصوصی یا تعاونی دانش‌بنیان می‌توانند در صورت رعایت شرایط تشکیل شرکت‌های قانون تجارت در قالب هر یک از این شرکت‌ها جای گیرند و از این حیث با منع قانونی مواجه نیستند. در عین حال، بررسی ساختارهای حقوقی مختلف نشان می‌دهد که شرکت با مسؤولیت محدود، سهامی خاص و تعاونی مناسب‌ترین قالب‌های تجاری برای تشکیل شرکت دانش‌بنیان هستند، البته این تأسیس حقوقی هم در چارچوب تجاری و هم غیرتجاری قابل تشکیل است.

❐ منابع و مؤاخذ

فارسی

الف-کتب

[۱] اسکینی، ربیعا. (۱۳۸۷). حقوق تجارت: شرکت‌های تجاری (جلد اول و دوم). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت).

[۲] جعفر لنگرودی، محمد جعفر. (۱۳۸۶). ترمینولوژی حقوق. تهران: کتابخانه گنج دانش.

[۳] حسنی، حسن. (ا ۱۳۸۴). حقوق تعاون و حقوق تجارت. تهران: انتشارات میزان.

[۴] حسنی، حسن. (۱۳۸۸). حقوق تعاونی‌ها. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت).

[۵] حق‌شناس، علی محمد. سامعی، حسین و انتخابی، نرگس. (۱۳۸۱). فرهنگ معاصر هزاره. تهران: فرهنگ معاصر.

[۶] دشمن زیاری، اسفندیار. فروغ نژاد، حیدر و نوروزی، عزیزاله. (۱۳۹۰). حقوق تجارت سنتی، مدرن و الکترونیک. تهران: مؤسسه کتاب مهربان نشر.

[۷] دمرچیلی، محمد. حاتمی، علی. و قرائی، محسن. (۱۳۸۹). قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی. تهران: انشارات کتاب آوا.

[۸] دوستی، نصرت‌الله. (۱۳۷۶). راهنمای ثبت شرکت‌های تجاری و مؤسسات غیرتجاری. تهران: نشر حقوقدان.

[۹] دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۳). لغت‌نامه (جلد هفتم و نهم). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

[۱۰] ستوده تهرانی، حسن. (۱۳۸۲). حقوق تجارت (جلد نخست). تهران: نشر دادگستر.

[۱۱] ستوده تهرانی، حسن. (۱۳۸۸). حقوق تجارت (جلد دوم). تهران: نشر دادگستر.

[۱۲] شهریور، علی حسین. (۱۳۸۰). حقوق تعاون ایران، آلمان و فرانسه. تهران: انتشارات پایگان.

[۱۳] صفار، محمد جواد. (۱۳۷۳). شخصیت حقوقی. تهران: نشر دانا.

[۱۴] صفایی، سیّدحسین. و قاسم زاده، مرتضی. (۱۳۸۹). حقوق مدنی اشخاص و محجورین. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت).

[۱۵] صفی‌نیا، نورالدین. (۱۳۸۱). درآمدی بر قانون شرکت‌های تجاری در ایران. تهران: دانشگاه تهران.

[۱۶] عرفانی، محمود. (۱۳۸۶). حقوق تجارت (جلد دوم). تهران: نشر میزان، نشر دادگستر.
[۱۷] عیسائی تفرشی، محمد. (۱۳۷۸). مباحثی تحلیلی از حقوق شرکت‌های تجاری (جلد نخست). تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
[۱۸] کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۳). دوره مقدماتی حقوق مدنی: اموال و مالکیت. تهران: بنیاد حقوقی میزان.
[۱۹] کاویانی، کوروش. (۱۳۹۱). حقوق ورشکستگی. تهران: بنیاد حقوقی میزان.
[۲۰] مهدوی، محمد نقی. (۱۳۸۰). فرهنگ توصیفی تکنولوژی. تهران: نشر چاپار.
[۲۱] نبوی، عزیز. (۱۳۷۳). اصول حسابداری (جلد نخست). تهران: انتشارات فروردین.

ب-مقالات

[۱] اللهیاری فرد، نجف. و عباسی، رسول. (۱۳۹۰). بررسی الگوی مناسب ساختار سازمانی شرکت‌های دانش‌بنیان. رشد فناوری: فصلنامه پارک‌ها و مراکز رشد، ۸ (۲۹)، ۵۴- ۴۷.
[۲] امانی تهران، محمد. و احمد امینی، زهرا. (۱۳۹۰). تحلیل افق چالش‌های شرکت‌های دانش‌بنیان دانشگاهی و راهکارهای پیشگیرانه. نشریه علمی ترویجی مطالعات در دنیای رنگ، ۲۴-۱۹.
[۳] رادفر، رضا. و خمسه، عباس. (۱۳۸۷). تبیین شبکه‌سازی R&D بر افزایش ارزش در SMEs. رشد فناوری: فصلنامه پارک‌ها و مراکز رشد (۱۴). ۱۴-۴.
[۴] سروری اشلیکی، زهرا. (۱۳۹۱). ارائه مدل مفهومی از شرکت‌های دانش‌بنیان. مقاله ارائه شده به کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش‌بنیان.
[۵] سید احمدی سجادی، سید علی. (۱۳۷۸). مقایسه شرکت مدنی و شرکت تجاری در حقوق ایران. مجتمع آموزش عالی قم (۴). ۱۶۰-۱۳۵.
[۶] شمس، ناصر. و افضلان، فریده. (۱۳۸۳). شرکت‌های تجاری دانشگاهی بستری برای توسعه استقلال دانشگاه‌ها. رهیافت (۳۴). ۵۲-۴۲.
[۷] صلواتی سرچشمه، بهرام. و مداح، معصومه. (۱۳۸۷). کاربرد مدل ARC در گزارش‌دهی سرمایه‌های دانشی مؤسسات دانش‌بنیان. رشد فناوری: فصلنامه پارک‌ها و مراکز رشد (۱۵). ۴۷-۴۱.
[۸] طالبی، کامبیز. و زارع یکتا، محمد رضا. (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی دانشگاهی و نقش آن در ایجاد و توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط دانش‌بنیان. توسعه کارآفرینی (۱). ۱۳۲-۱۱۱.
[۹] قبولی دُرافشان، سید محمد مهدی. و محسنی، سعید. (۱۳۹۰). تأملی فقهی-حقوقی بر ماده ۵۷۵ قانون مدنی. فقه و اصول (۸۷/۱). ۲۱۶-۱۸۵.
[۱۰] گلعلی‌زاده، محمد رضا. طباطبائیان، سید حبیب اله. و زعفریان، رضا. (۱۳۸۷). ارائه راهکار سیستمی ایجاد نهادهایی جهت تأمین منابع مالی بنگاه‌های نوپای دانش‌بنیان در ایران. پارک فناوری پردیس ۶ (۱۷). ۵۲-۴۶.
[۱۱] هاشمیان بجنورد، ناهید. و منهاج، محمد باقر. (۱۳۸۶). دانش چیست؟ مروری بر ادبیات،

مقایسه تعاریف، ارائه تعریفی جدید. رهیافت (۴۰). ۲۴-۱۷.
[۱۲] آیا مؤسسات غیرتجاری می‌توانند اقدام به فعالیت‌های تجاری بنمایند؟. ماهنامه بررسی‌های بازرگانی. ۱۳۶۶ (۵). ۱۱۲-۱۰۵.

ج- مقررات

[۱] قانون تجارت (۱۳۱۱)
[۲] قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۰)
[۳] قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات (۱۳۸۹)
[۴] لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت (۱۳۴۷)
[۵] آیین‌نامه تشخیص شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان (۱۳۹۱)
[۶] آیین‌نامه تأسیس قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات (۱۳۹۱)

انگلیسی

[1] Deichmann, D. & Ende, J.V.D. (2009). Boomerang Effect of Network Idea, Paper to be Presented at Summer Conference on CBS Copenhagen Business School Solbjerg Plads 3 DK 2000 Frenderiksberg.
[2] Libowitz, J. (1999), Knowledge Management Handbook, New York, CRC press.
[3] Price, A. (2014). Knowledge Based Companies With Menzies. From: http://www.decisionmagzine.co.uk/pdfs/menzies.pdf
[4] Ream, A.; Iceaman, Z. & Youtie, J. (2003). Technology Transfer and Commercialization Their Role in Economic Development of Commerce, Report, Available from: http://www.eda.gov/pdf/eda-ttc.pdf.
[5]Smolen, S.; Elizabeth, D. & Kleiner, B. (1995). How to Train People to Think More Effectively, Journal of Management Development Review, Vol. 8 No.6, pp.28-33.
[6]Wigg, K. M. (1997). Knowledge Management: Where Did it Come From and Where Will It Go?, Expert Systems With Application 13, pp. 1-14.
[7]Yadollahi Farsi, J. & Talebi, K. (2009). Application of Knowledge Management for Research Commercialization, World Academy Of Science, Engineering and Technology, 49, 451- 455.